

ANNA ORACZ

„Jezus Chrystus” Atanazego Fica odczytany siedemdziesiąt lat po śmierci autora

Współcześni badacze proponują różnorodne wizerunki Jezusa historycznego. Dążą oni do odtworzenia biografii tej postaci poprzez umiejscowienie jej w najbardziej odpowiednim kontekście złożonego środowiska judaizmu okresu II świątyni. Jedną z głównych sił dowodowych tych poszukiwań stanowią wykopaliska archeologiczne w Ziemi Świętej¹. Na gruncie polskim pionierska w tej materii – choć znacząco różniąca się od proponowanych obecnie ujęć – była praca Atanazego Urbana Fica zatytułowana *Jezus Chrystus*, której pierwsze wydanie ukazało się w latach 1951–1952. To nieukończone z powodu przedwczesnej śmierci autora dzieło pozostaje nadal godne uwagi. Po upływie siedemdziesięciu lat od śmierci Fica² warto ponownie pochylić się nad jego publikacją.

¹ Jest to charakterystyczne dla trzeciego etapu poszukiwań Jezusa historycznego (*Third Quest*). M. Skierkowski, który charakteryzuje głównych przedstawicieli tego nurtu i ich koncepcje, wymienia: J. D. Crossana (judaizm hellenistyczny), G. Vermesa (judaizm charzmatyczny), E. P. Sandersa (judaizm profetyczny), G. Theissena (judaizm uniwersalistyczny), N. T. Wrighta (judaizm „wynaniowy”), J. P. Meiera (judaizm „marginalny”) – zob. tenże, *„A swoi go nie przyjęli” (J 1, 11). Teologiczno-fundamentalna interpretacja Third Quest*, Warszawa 2006.

² Atanazy Urban Fic (21 V 1901–13 XI 1943) – dominikanin, jeden z najlepiej zapowiadających się biblistów, zginął tragicznie raniony w głowę spadającą z dachu cegłą, gdy niósł paczkę charytatywną dla ubogiej rodziny (zob. E. Gliński, Wstęp, t. 1, s. 5–9). Biogram uczonego przedstawiają zwięźle: R. Świętochowski, [w:] *Polski Słownik*

1. Informacje wstępne i dotychczasowe recenzje

Pozycja o Jezusie z Nazaretu zatytułowana po prostu *Jezus Chrystus* ukazała się drukiem w dwóch tomach (t. 1 – 1951; t. 2 – 1952) nakładem wydawnictwa Pallottinum w Poznaniu. Materiał został zebrany i przygotowany do druku przez o. Efrema Glińskiego. Część pierwsza nosi tytuł *Tajemnice dzieciństwa* (287 stron), część druga *Tajemnice męki i chwwały* (267 stron, mapy). Podkreślić należy, że jest to dzieło nieukończone. O. Efrema Gliński zaznacza, iż studium w zamysle autora miało obejmować trzy tomy. Nie zdążył on opracować ostatniego o nauczaniu Jezusa. Pewne braki wykazuje również tom drugi, do którego miał dodać jeszcze rozdział o Jego wyglądzie³.

Pomimo tych okoliczności niemal od razu po wydaniu publikacja Fica spotkała się z uznaniem w środowisku polskim, o czym świadczy fakt, że w kilka miesięcy został wyczerpany nakład 5,2 tys. egzemplarzy⁴ (wydanie 2 w roku 1954). Doczekała się też kilku omówień. Ukazały się one w latach 1952–1953. O *Jezusie Chrystusie* Fica napisali: J. Lasocka, *Dzieło Ojca Urbana*, „Caritas” 8 (1952) nr 4–5, s. 58–59 i Z. Starowieyska-Morstinowa, *Polskie dzieło o Chrystusie*, „Tygodnik Powszechny” 8 (1952) nr 12, s. 5–6. Wzmiankują o tym dziele także: J. Rostworowski, „Przegląd Powszechny” 233 (1952) nr 4 (721), s. 290–291, P. Szczurecki, „Angelicum” 29 (1952), s. 414 i P. Benoit, „Revue Biblique” 60 (1953) s. 449–450. Są to teksty związane, niemniej zwracające uwagę na podstawowe walory, jak i ujawniające się już wówczas mankamenty dzieła. Głosy te zostaną uwzględnione poniżej.

2. Struktura dzieła

Swoista niekompletność woluminów nie pozwala na wyciągnięcie daleko idących wniosków z układu zawartego w nich materiału. Przedstawienie

Biograficzny, Kraków 1948, t. 6, s. 429; F. Gołębiowski, [w:] *Encyklopedia katolicka*, t. 5, Lublin 1989, s. 160.

³ Zob. E. Gliński, Wstęp, t. 1, s. 9.

⁴ P. Szczurecki, „Angelicum” 29 (1952), s. 414.

struktury pomoże jednak zapoznać się z zagadnieniami poruszonymi przez Atanazego Fica. Wygląda ona następująco. Pierwszy tom, po nakreśleniu źródeł historii Jezusa, autor otwiera analizą prologu Ewangelii Jana (*Słowo przedwieczne – Logos*). Następnie przechodzi do roli, jaką wobec Jezusa miał odegrać Jego poprzednik Jan Chrzciciel (*Nowy Eliasz*), a także opisuje szczegółowo realia Nazaretu – miejscowości rodzinnej Mesjasza (*Tajemnica nazaretańska*). W dalszej części pochyła się nad kolejnymi faktami związanymi z narodzinami Jezusa (*Magnificat, Tajemnica betlejemaska*) oraz pierwszymi latami Jego życia (*Poddany zakonowi*). Ostatnie dwa rozdziały poświęca odpowiednio – Maryi (*Matka Chrystusowa*) i Józefowi (*Prawny ojciec Chrystusowy*).

W drugim tomie w ramach wstępu Fic zamieszcza syntetyczny opis działalności publicznej Nazarejczyka. Kolejne rozdziały poświęca uczcie z Apostołami (*Ostatnia Wieczerza*) i okolicznościom skazania Jezusa (*Getsemani, Proces Chrystusa*), by przejść do zagadnień związanych z Męką Pańską (*Od pretorium do Golgoty, Krzyż na Golgocie, Siedem słów, Pogrzeb Chrystusa*). Na kolejnych stronach analizuje popaschalne wydarzenia opisane w Ewangeliach (*Zmartwychwstanie Chrystusa, Uczniowie z Emaus, Wniebowstąpienie, Zesłanie Ducha Świętego*). Pierwszy wniosek, jaki z takiego układu wynika, jest taki, że Atanazy Fic w swoim opisie życia Jezusa nie dystansuje się od zagadnień przez wielu mu współczesnych w ogóle nie podejmowanych, uznawanych *a priori* za niehistoryczne (opisy dzieciństwa, zmartwychwstanie, wniebowstąpienie itp.)⁵; drugi, że zwraca szczególną uwagę na realia, kontekst geograficzno-kulturowy Ziemi Świętej.

3. O sposobie odczytywania biografii Jezusa

Niekwestionowanie *a priori* historyczności tych i pozostałych opisów ewangelicznych wynika ze sposobu odczytywania żywotu Jezusa, jaki przyjął autor. W przedślowiu do swojej pracy zaznacza on, że nie będzie

⁵ Fic zwraca uwagę na stanowisko „krytyki racjonalistycznej” negujące wartość historyczną takich opisów, jak np. historie dzieciństwa, t. 1, s. 250–251.

to typowa biografia. Jest zdania, że biografii w nowożytnym rozumieniu tego słowa w odniesieniu do Jezusa nie da się przedstawić, biorąc pod uwagę specyfikę źródeł, jakie posiadamy. Co za tym idzie, nie usiłuje ustalić ścisłej chronologii prezentowanych w Ewangeliach wydarzeń. Dokonuje, jak sam stwierdza, jedynie „zestawienia faktów i zgrupowania szczegółów około głównych tajemnic” (t. 1, s. 19), o których one wzmiankują. Po pierwsze dlatego, że wielu kwestii i szczegółów nie da się naukowo wykazać (na takie podejście autora wskazuje już pierwsze słowo tytułów obydwu tomów – tajemnica). Po drugie ponieważ jego zdaniem „brak nowoczesnego krytycyzmu [u autorów Ewangelii] nie przesądza bynajmniej o historyczności zdarzeń: ewangelie pomimo swego religijnego i dydaktycznego celu pozostają księgami historycznymi i dokumentami wiarygodnymi” (t. 1, s. 22). Zawieszając zatem sprawy nie do rozstrzygnięcia, przedstawia dość szczegółowo ramy życia Jezusa, których czas i okoliczności można określić. Omawia m.in. datę i rok Jego narodzenia i śmierci, zastanawia się nad tym, kim byli magowie, jaki zawód mógł wykonywać św. Józef, kiedy Jezus rozpoczął publiczną działalność.

Emanuje więc z tego dzieła duży szacunek do tekstu czterech Ewangelii, choć należy podkreślić, że Fic w swoim opisie nie ogranicza się jedynie do dokumentów uznanych przez Kościół⁶. W odniesieniu do tekstów kanonicznych zwraca uwagę na intencję właściwą poszczególnym Ewangelistom, rezygnując z reguły z dokonywania destrukcji tekstu bądź przyznawania pierwszeństwa którejś z wersji. Przykład takiego podejścia może stanowić wyjaśnienie rozbieżnej lokalizacji działalności Jezusa u synoptyków i w Ewangelii według św. Jana. Synoptycy sytuują tę działalność raczej w Galilei, podczas gdy czwarty Ewangelista umieszcza ją częściej w Jerozolimie. Fic zwraca uwagę, że w ten sposób Jan chce ukazać, iż Jezus nie zaniedbywał centralnego ośrodka Judaizmu, w którym zgodnie z przekonaniami żydowskimi miał objawić się Mesjasz (por. t. 1, s. 70).

Innym przykładem podejścia Fica do tekstu Ewangelii może być stwierdzenie komentujące brak w niektórych dobrych rękopisach Łk

⁶ Korzysta między innymi z Protoewangelii Jakuba, gdy opisuje życie Maryi (t. 1, s. 252). Przyznając wartość historyczną niektórym danym w tym dokumencie, pozostaje oczywiście w zgodzie ze stanowiskiem Kościoła.

wypowiedzi Jezusa z krzyża: „Ojciec odpuść im, bo nie wiedzą, co czynią” (Łk 23, 34). Autor mówi: „Treść [tych słów] jest tak zgodna z charakterem i duchem Chrystusa, że musimy je uważać – choćby nawet nie wyszły spod pióra Łukaszewego – za należące do pierwotnej katechezy. Gdyby nie pochodziły z autentycznej tradycji, musielibyśmy znaleźć dostateczną rację, dlaczego zostały dodane do kanonicznego tekstu [...]. Zgodne też są z duchem trzeciej ewangelii, która jest jakby ewangelią grzeszników, ewangelią miłości i przebaczenia” (t. 2, s. 156).

4. Odniesienia do Ziemi Świętej

Kolejną charakterystyczną cechą tej pracy jest szereg odniesień do Ziemi Świętej, i to zarówno tej czasów Jezusa, jak i współczesnych autorowi. Rys ten wiąże się z wykształceniem i zainteresowaniami naukowymi Fica⁷. Raz po raz kreśli on przed oczyma czytelnika nie tylko topografię miejsc takich jak Betlejem, Nazaret, Betania, Ain Karim (miejsce rodzinne Jana Chrzciciela), Patmos, Emaus, lecz także odtwarza dawne krajobrazy Galilei czy Judei. Opisy te świadczą o jego bardzo dobrej znajomości tamtego obszaru, a dbałość o szczegóły wywołuje w czytelniku wrażenie, jakby rzeczywiście właśnie przebywał w omawianym miejscu. Przykładowo, mówiąc o wędrownicy Jezusa do ogrodu Getsemani (do którego prowadziły dwie drogi), Fic przedstawia to, co mógł On oglądać w zależności od wybranej przez siebie alternatywy. Pisze: „Nie wiadomo, którą drogę obrał Chrystus. Jeżeli pierwszą, to miał do przebycia około 1,5 km; oglądałby po drodze sadzawkę Siloe [...], a następnie – po opuszczeniu miasta – wzrok jego spocząłby na starożytnej nekropolii o licznych grobach przeważnie kutyh w skale. Jak ongiś Nehemiasz «szedł przez potok w nocy i oglądał mur», tak Chrystus przekroczył suche koryto

⁷ Poza studiami filozoficzno-teologicznymi w Krakowie, Lwowie i Belgii (Louven) Atanazy Fic studiował archeologię biblijną w dominikańskiej Szkole Biblijnej w Jerozolimie. Odbył także szereg podróży po Azji Mniejszej, Grecji, Krecie, Cyprze, Delos etc. Habilitację uzyskał na podstawie pracy pt. *Syjon miasto Dawidowe w świetle tekstów i wykopalisk. Studium archeologiczno-biblijne* (Lwów 1933).

Cedronu [...]. Jeśli Chrystus obrał drogę krótszą, w kierunku Bramy Wodnej, przechodził tuż obok głównego wejścia do świątyni, a następnie przez plac, na którym niegdyś Ezdrasz czytał ludowi księgi zakonu Mojżeszowego. Opuściwszy miasto, musiał Chrystus zejść stromą drogą w wąwóz Cedronu, naprzeciw południowo-wschodniego narożnika dzisiejszego Haramu” (t. 2, s. 71).

Na uwagę zasługuje fakt, że Fic omawia także obecną sytuację tych miejsc. Nie tylko prezentuje zabytki, ale też wypowiada się na temat zamieszkującej tam ludności i sytuacji katolików. Z jednej strony przedstawia budowle, niekiedy nawet wraz z opisem ich wnętrza i datacją poszczególnych elementów, tak jak chociażby: kościół w Nazarecie (t. 1, s. 158–159), Bazylikę Narodzenia Pańskiego w Betlejem (t. 1, s. 201), kościół w Emaus-Kubebe (t. 2 s. 211) i inne. Z drugiej – odnosi czytelnika do obecnych warunków społecznych. Przykładowo wzmiankując ostatni z wymienionych kościołów, stwierdza: „Wchodzimy do kościoła. Pusto w nim, boć tu przecie ustronie i osada arabska” (t. 2, s. 216). Podaje również genezę kilku tradycji pielgrzymkowych, krytycznie odnosząc się do wiarygodności historycznej niektórych propozycji. Przykład może znów stanowić Emaus-Kubebe. Autor wprost uznaje tę lokalizację za błędną (por. t. 2, s. 211–212).

5. Perspektywa katolicka

Nie ulega wątpliwości, że swoją pozycję pisze z punktu widzenia katolickiego i apologetycznego, co jest zresztą charakterystyczne dla polskiej teologii tamtego okresu. Wyraża to wprost chociażby, gdy komentując jeden z fragmentów, stwierdza, że jest to „stanowisko ściśle obiektywne a zarazem katolickie” (t. 1, s. 77) lub odnosząc się do poglądów Augustyna z Hippony, zaznacza, iż „Jeżeli św. Augustyn mówi w *Wyznaniach* (7, 9), że w dziełach platoników wyczytał prawie to samo o Słowie, co mamy w ewangelii Janowej, oczywiście czyni przez to filozofii platońskiej wiele zaszczytu” (t. 1, s. 115). Nie oznacza to jednak całkowitej rezygnacji autora z prezentacji poglądów innych opcji. Kilkakrotnie odwołuje się on krytycznie do opinii liberalnych. Niemniej najczęściej czerpie z tradycji, do której przynależy.

W swej książce Fic ujawnia się bowiem nie tylko jako biblista-archeolog, lecz zdradza także inklinacje dogmatyczne, moralne i pastoralne⁸. Oznacza to, że nie zatrzymuje się na samej egzegezie i archeologii, ale tam, gdzie to możliwe, stara się wyjaśnić nauczanie Kościoła. Odwołuje się przy tym do orzeczeń soborowych, nauczania Ojców, Anzelma, Bernarda, Tomasza z Akwinu czy teologów współczesnych. Jeśli chodzi o tych ostatnich, zależny jest w sposób szczególny od swojego mistrza Marie-Josepha Lagrange’a⁹. Podejmuje między innymi takie kwestie jak: Trójca Święta i jej udział w stworzeniu (por. t. 1, s. 96), odnoszenie tekstów Starego Testamentu do Ducha Świętego (por. t. 1, s. 166), rozumienie unii hipostatycznej w osobie Jezusa Chrystusa (por. t. 1, s. 106), racje przemawiające za Jego poddaniem się obrzezaniu (por. t. 1, s. 216–217), różnica pomiędzy chrztem Jana a chrztem Jezusa (por. t. 1, s. 147), wiedza Jezusa (por. t. 1, s. 247), Maryja jako Theotokos (por. t. 1, s. 256), transsubstancjacja (por. t. 2, s. 48), stosunek ostatniej wieczerzy do ofiary krzyża (por. t. 2, s. 55), nadrzędna i wzorcza przyczynowość Zmartwychwstania (por. t. 2, 208–209).

Celem Fica jest doprowadzenie czytelników do poznania Jezusa z Nazaretu, który jest zarazem Chrystusem (stąd tytuł pracy *Jezus Chrystus*). Dlatego Jego życie jest dla autora nie tylko obiektem dociekań naukowych, lecz przede wszystkim „przedmiotem kontemplacji” (t. 1, s. 17). Z racji wyjątkowości Osoby poznanie przyrodzone i teoretyczno-spekulatywne uznaje on za niewystarczające. Ważniejsze jest poznanie sercem i wolą prowadzące do życia zgodnego z Ewangelią (por. t. 1, s. 28). W gruncie rzeczy autor mówi o konieczności partycypacji w tej biografii, która jest równocześnie żywotem naszym (por. t. 1, s. 17).

⁸ Por. Z. Starowiejska-Morstinowa, *Polskie dzieło o Chrystusie*, „Tygodnik Powszechny” 8 (1952) nr 12, s. 5.

⁹ Autor zwraca na to uwagę w przedśłowiu, zaznacza jednak, że nie zawsze idzie po linii tego uczonego.

6. Uwagi krytyczne

Od momentu publikacji zauważano pewne mankamenty tego dzieła wynikające z przyczyn niezależnych od Atanazego Fica – spowodowane stanem okupacji, w jakim wówczas znajdowała się Polska. W jego wyniku został on odcięty od najnowszej literatury światowej tamtego okresu, tak że publikacja, jak zaznacza Zofia Starowieyska-Morstinowa, faktycznie prezentuje stan wiedzy z roku 1939. Tak więc już w latach 50. (a więc w momencie wydania) była ona przestarzała, a wyraża się to, zdaniem autorki, m.in. w przedstawieniu dawnego rozwiązania problemu synoptycznego (pierwszeństwo aramejskiej wersji Mt), który wówczas wyjaśniano już inaczej¹⁰. Uwagę recenzentów zwraca także brak partii o nauczaniu Jezusa oraz niedopracowanie niektórych rozdziałów¹¹. We wstępie do *Jezusa Chrystusa* Efrema Glińskiego odnotowuje, że marginalizowanemu nauczaniu Jezusa Fica chciał poświęcić osobny wolumin, natomiast fragmentaryczność ustępów, jak zaznacza m.in. Jan Rostworowski, nie miałyby miejsca „gdyby nie tragiczny zgon, który wytrącił Autorowi pióro z ręki”¹².

7. Znaczenie *Jezusa Chrystusa* Atanazego Fica

Po siedemdziesięciu latach *Jezus Chrystus* Fica tym bardziej uległ w wielu punktach dezaktualizacji. W archeologii dokonano znaczących odkryć. Należy tu wspomnieć chociażby o odkryciach z Qumran, które poszerzyły nasze rozumienie całego środowiska judaistycznego okresu II świątyni i najnowszych odkryciach w Galilei¹³. Także współczesna sytuacja w Ziemi Świętej nieustannie się zmienia.

Wartość omawianej pozycji przejawia się więc przede wszystkim w sposobie odczytywania biografii Jezusa. Z jednej strony w korzystaniu przy

¹⁰ Por. Z. Starowieyska-Morstinowa, *Polskie dzieło o Chrystusie*, art. cyt., s. 5.

¹¹ Tamże; J. Rostworowski, „Przegląd Powszechny” 233 (1952) nr 4 (721), s. 290.

¹² Tamże, s. 290.

¹³ W celu zapoznania się z zarysem najnowszych odkryć na terenie Galilei por. R. Bartnicki, *Ewangelie synoptyczne*, Warszawa 2012, s. 588–590.

tym z tak zwanej piątej Ewangelii, którą jest Ziemia Święta, w czym autor wyprzedzał swoją epokę; z drugiej zaś w szacunku wobec źródeł literackich o Jezusie, który w tym dziele jest wyraźnie widoczny. Współcześni badacze, reprezentanci *Third Quest*, uwzględniają już szeroko w swoich badaniach kontekst geograficzno-kulturowy działalności Nazarejczyka. Złożoność tego kontekstu, z której w ostatnich latach zdano sobie sprawę, skutkuje właśnie wielością wysuwanych propozycji. Jeśli chodzi o źródła, to w związku z przypisywaniem przez niektórych naukowców zbyt dużej wartości tradycjom apokryficznym, pojawiają się głosy, aby powrócić do wyważonego stanowiska i uznać za podstawowe dokumenty o Jezusie Mt, Mk, Łk i J. Wbrew obecnej tendencji do negacji historycznej wiarygodności danych zawartych w Ewangeliach kanonicznych, wysuwa się zaś postulat ufności wobec tekstu¹⁴. Marek Skierkowski (2006), wskazując na ograniczenia trzeciego poszukiwania, zauważa, że w badaniach nad Jezusem historycznym konieczne jest uwzględnienie nie tylko judaistycznego kontekstu życia Jezusa, ale także wpływu, jaki On wywarł – to znaczy wiary uczniów. Postuluje konieczność połączenia perspektywy historycznej z perspektywą wiary (co określa mianem „teologicznofundamentalnej zasady Heisenberga”)¹⁵.

Na koniec dodać jeszcze można uwagę Konstytucji Dogmatycznej *Dei Verbum* (1965) oraz dokumentu Papieskiej Komisji Biblijnej *Interpretacja Pisma Świętego w Kościele* (1993) o znaczeniu egzegezy tekstu Pisma Świętego, która powinna stanowić podstawę dla innych dziedzin teologii, a zwłaszcza być skorelowana z teologią dogmatyczną i moralną, tak aby Pismo Święte stało się duszą całej teologii (konst. *Dei Verbum*, 24). Podejście takie odnajdziemy właśnie w tej pracy. Ono decyduje o jej wciąż aktualnej wartości. A wspomnieć jeszcze można, zgodnie z innymi recenzentami, niewątpliwy walor językowy tego dzieła. W związku z powyższym skonkludować należy, że jest to lektura nie tylko pożyteczna,

¹⁴ Por. J. P. Meier, *The Present State of the Third Quest for the Historical Jesus: Loss and Gain*, „Biblica” 80 (1999), s. 464–465; B. Witherington III, *Jesus the Talking Head: The Jesus of the Jesus Seminar*, [w:] *The Jesus Quest: The Third Search for the Jew of Nazareth*, ed. by B. Witherington III, Downers Grove 1997, s. 50–52.

¹⁵ Zob. M. Skierkowski, „A swoi go nie przyjęli” (*J 1,11*)..., dz. cyt., s. 671–674.

ale też przyjemna, godna polecenia wszystkim zainteresowanym postacią Jezusa i teologią.

Lublin

ANNA ORACZ

Abstrakt

Jezus Chrystus, dwutomowe pośmiertne wydanie dzieła Atanazego Fica, zostało opublikowane po raz pierwszy w latach 1951–1952. W swojej pracy autor skoncentrował się nie tylko na poszczególnych faktach z życia Jezusa opisanych w Ewangeliach, lecz także równocześnie usiłował przybliżyć niektóre prawdy wiary chrześcijańskiej. Chociaż jest to dzieło nieukończzone (z powodu nagłej śmierci Fica) i trochę przestarzałe, w związku z czym przejawia kilka słabych punktów (takich jak np. stare wyjaśnienie problemu synoptycznego), pozostaje nadal znaczące, zwłaszcza ze względu na sposób odczytania biografii Jezusa: podkreślenie intencji hagiografów, zaufanie do tekstu; i zainteresowanie Ziemią Świętą, co obecnie jest jedną z najbardziej charakterystycznych cech w poszukiwaniu historycznego Jezusa. Dodatkowo teologiczne ukierunkowanie tej pracy pozostaje w zgodzie ze wskazówkami, jakie możemy znaleźć w nowszych dokumentach Kościoła.

Słowa kluczowe

Atanazy Fic, Jezus historyczny, Ziemia Święta, Nowy Testament

Abstract

„Jesus Christ” by Athanazy Fic read
seventy years after the death of the Author

„Jesus Christ”, the two-volume, posthumous edition of Athanazy Fic’s work, was first published in 1951–1952. In his work not only did the Author focus on particular facts from Jesus’ life described in the Gospels, but also, at the same time, tried to introduce several articles concerning Christian faith. Although, it is uncompleted (due to Fic’s sudden death) and a little out-dated and due to this fact it reveals several weak points (eg.

an old explanation of the synoptic problem), it has still remained significant, especially for its way of reading the biography of Jesus: the emphasis on the intentions of hagiographers, trust in the text; as well as the interest in the Holy Land, which is one of the most distinctive features in the quest for the historical Jesus at the moment. In addition, its theological attitude is in accordance with the instructions which we can find in newer Church documents.

Keywords

Athanazy Fic, historical Jesus, Holy Land, New Testament

